

tott szövegekkel, de másfelől a számítógépes programokkal is.

A védelmi probléma megoldása feltételezi az alábbi kérdések végiggondolását és megválaszolását:

- A másolás szempontjából analóg eset-e, ha meghatározott szerző szövegét nyomtatással többszörözik, vagy képernyőn „varázsolják” a használók elé?
- Hogyan lehet érvényesíteni számos szerző jogát akkor, ha a hiperszöveg az idők folyamán lényeges elemekkel bővült ki?
- Miként rendelkezhet a törvény olyan esetben, amikor a szerző eredeti szövegét vitára bocsátja, s ennek folyományaként ez a vita „bevonul” a hiperszövegbe?
- És mi legyen a törvény állásfoglalása azokban az esetekben, amikor az eredeti hiperszöveget az olvasók érdemi információk sokaságával egészítik ki, s így tulajdonképpen társszerzőkké léphetnének elő?
- Továbbá miként rendezhető az az eset, amikor a társszerző a hiperszövegben új információk összekötéseket létesített, s ezáltal a szöveg másféle – változatosabb – használatát-olvasását tette lehetővé?

Az iménti kérdésfelvetésekből korántsem csak az derül ki, hogy a hiperszövegek műfaja sokszerzős műfaj, hanem az is, hogy esetükben kétféle szerzőtípusról van szó, úm.

- a dokumentum megalkotóiról,

- a hipertextes dokumentum szövegeinek szerzőiről.

Abban a kollektívában, ahol a cikk szerzője dolgozik, a kétféle szerzőség problémáját a következőképpen oldották meg:

- A kollektívában készült valamennyi hiperszöveges dokumentum szövege tartalmaz ún. dizájnt, amely a használati útmutatón kívül feltünteti azt a személyt, aki a dokumentum architektúráját kidolgozta. Ez annál is inkább üdvös dolog, mert tág tere van az architektúrák eltulajdonításának.
- A szövegszerző(k) neve – hasonlóan a nyomtatott dokumentumokhoz – a címdalton, azaz az első képernyőoldalon jelenik meg, általában a főmenü társaságában.

Ez a gyakorlat – legalábbis a hiperszöveges dokumentum kibocsátásának pillanatában – nem hagy kétséget az alkotó(k), illetve szerző(k) kiléte felől. Hogy miként oldható meg a szerzőbővülés jogi védelme a hiperszöveges dokumentumok további pályafutása során, az a felvetett kérdések megvitatásától, illetve bennük valamiféle konszenzus kialakulásától függ. Hogy mindez mikorra következik be, még nem tudni. Mindössze remélhető, hogy rövid idő múlva.

/KRIŠTOFIČOVÁ, E.: Hypertexty a autorské právo. = Knižnice a informácie, 26. köt. 11. sz. 1994. p. 449–453./

(Futala Tibor)

Milyen okai vannak Pozsonyban a szakirodalmi hivatkozásoknak?

A dolgozat, amelyből a címben jelzett felmérés eredményeit kiemeltük, a hivatkozásanalízis amerikai „prófétáinak” munkásságára támaszkodva fest körképet e születőfélben levő tudományos diszciplína teljes problémaköréről, és további fejlődésének-kibontakozásának kívánatos irányairól. Megjegyzendő, hogy a dolgozat szerzője a témakör „magyar iskolájának” (Száva-Kovács E., Braun T. és a többiek) publikációit nem ismeri, vagy legalábbis figyelmen kívül hagyja.

Az alább ismertetendő felmérés alapját az a kérdőív képezte, amelyet 96 véletlenszerűen kiválasztott pozsonyi kutató töltött ki anonimitásának garantálását megkövetelve. A kérdőívben 16 hivatkozási ok (motívum) szerepelt, jórészt az E. Garfield felsorolta okok átvételével, illetve csak kisméretű módosításával. Miközben a résztvevők több hivatkozási okot is megjelölhettek, e megjelöléseket – 1–6 közötti skála felhasználásával – egyszerűsített preferenciaosztályzatokkal is el kellett látniuk.

A kérdőívek feldolgozása nyomán az alábbi eredmények kerekedtek ki:

A legtöbb esetben, összesen 51-ben az volt a válasz, hogy a dolgozatok szerzői azokra a művekre hivatkoznak, amelyek az adott témában alapvetőek. 31-en ezt az okot határozták meg első rendben, 20-an pedig 2–5-ös osztályzatban részesítették. 45 résztvevő viszont meg sem említette ezt a végül is a maga 245 pontjával a legpreferáltabbnak bizonyult hivatkozási okot.

A második helyre – 188 pontot érő 46 szavazattal – a meghatározó, azaz valamilyen új gondolat vagy koncepció diszkusszióját tartalmazó dokumentumokra való hivatkozás szokása került. Mindössze négy esetben adták meg hivatkozási okként egy-egy diszciplína megalapítója iránti tisztelet kifejezését, 11-ben pedig a készülő új művekre való figyelem felhívását.

38 résztvevő számára nem volt teljesen kielégítő a kérdőív konkrét oklistája, s ezért az egyéb okok vonatkozásában is nyilatkozott. A leggyak-

rabban így: hivatkozás a saját állítás (elmélet) szakmai tekintéllyel történő támogatása végett. Ez a válasz 12 esetben az első, 11-ben pedig a második helyen található. További 12 esetben a saját dolgozatok korrekciója szerepel, míg 25-ben mások dolgozataié.

Némelyek a kérdőívet is megkritizálták. Részint a megadott oklistával nem voltak megelégedve, részint pedig (és főként) a fontossági osztályozás követelményével, minthogy egy-egy hivatkozási ok fontossági helye a különféle funkciójú és műfajú dolgozatok szerint változik. Egyesek megjegyezték: minthogy tulajdonképpen valamennyi hivatkozási ok fontos, nincs szükség prioritásuk vizsgálatára.

A vizsgálatba véletlenszerűen bevont mintasokaság tagjai 12 különféle természet- és társadalomtudományi diszciplínát képviseltek, mégpedig

aránytalan megoszlásban. Ezért a felmérés diszciplínák szerinti eredményei korántsem szignifikánsak.

A résztvevők közül 62-en voltak idősebbek 45. életévüknél, ám a 45 évnél idősebb és fiatalabb csoport hivatkozási gyakorlatában nem lehetett szignifikáns különbségeket észlelni.

A szóban forgó pozsonyi felmérés is arról tanúskodik, hogy a hivatkozáselemzés mint tudományos diszciplína módszereit, terminológiáját és elméletét illetően egyaránt képlékeny még.

/KRISTOFIČOVÁ, E.: Teoreticky a prakticky o motivácii citovania vo vede. = Knihnice a Informácie, 26. köt. 8–9. sz. 1994. p. 333–339./

(Futala Tibor)

A szlovák könyvtári-tájékoztatási rendszer átalakításának irányai

A szlovák könyvtári-tájékoztatási rendszer 1989 óta több vonatkozásban máris sikereket könyvelhet el az Európához való felzárkózás útján (pl. az állományok megszabadtása az „átideologizált és átpolitizált” dokumentumoktól, a könyvtári „uniformizmus” megszüntetése, az irányítás haszontalan centralizáltságának felszámolása, más vonatkozásokban azonban nem tudott konszolidálódni. Mindmáig neuralgikus pont a hazai és a külföldi művek gyarapodásának, illetve a korszerű technológia behozatalának dotálása, számos jelentős könyvtár elhelyezési és raktározási problémája, és a személyzet kérdése. Általában megállapítható: a könyvtári-tájékoztatási rendszer nem tudta magát a gyorsan változó társadalommal olyan szinten elfogadtatni, mint amilyenre e társadalomnak objektíven szüksége lenne.

A hiányosságoknak csak részben oka a rossz gazdasági helyzet, a pénztelenség, ui. a könyvtárak és a könyvtárosok-szaktájékoztatók mindmáig adósak maradtak egyrészt annak plauzibilis megfogalmazásával, hogy a rendszernek mire is van szüksége, másrészt azzal, hogy nem tanultak meg racionálisan, a belső és a külső lehetőségeket hasznosítva takarékoskodni. E kettős feladat határozott vállalásának és eredményes gondozásának érdekében hívott össze országos konferenciát 1994. november 14-ére a *Szlovák Könyvtárak Társulása* (Slovenská asociácia knižníc). A továbbiakban e konferencia vezető referátuma és ajánlásai alapján adunk tájékoztatást a kívánatos tenivalókról és fejlődési trendekről.

Mindenekelőtt nem szabad belenyugodni abba, hogy ne szülessen új könyvtári törvény. Akkor

sem, ha ellenzőinek az a véleménye, hogy vannak országok, ahol nincs könyvtári törvény, a dolgok mégis jól mennek.

Valójában az 1992. évi 506. számú informatizációs kormányhatározat is „törvénytápi”, hiszen kimondja: „A közsikerű információs szolgáltatások hagyományos formáit illetően támogatni kell a nemzeti könyvtári-tájékoztatási rendszer (könyvtári állományok fejlesztését, az információforrások térbeli elérhetőségének biztosítását, és a nemzetközi együttműködés kibontakoztatását.” Hiba lenne, ha a könyvtárosok-tájékoztatók nem élnének ennek az ígérvénynek valóra váltásával.

A könyvtári-tájékoztatási rendszer „rendbe jötének” más törvényi előfeltételei is vannak. A köteleles példányokról szóló törvénynek, a szerzői jogi törvénynek és az államigazgatási törvénynek ugyancsak eminens könyvtári-tájékoztatási érdekek érvényesítését kell garantálnia. Mi több: az előkészületben álló vámtörvénynek ki kellene zárnia a könyvtárközi csereforgalom elvámolását, az áfa-törvény megújított változatának pedig a könyvtári-tájékoztatási célokra behozott technikát kellene kiemelnie az áfa-köteles termékek sorából.

Noha – semmi kétség – az intézményrendszer automatizálása az elmúlt öt évben igencsak gyors eredményeket mutatott fel, ámde hiányzott belőle a rendszerszerűség. E helyzet felszámolására mindenképpen egy „automatizálási felelőst” kellene kijelölni az erre alkalmasnak látszó intézmények közül. Így az ország bekapcsolódhatna az Európa Bizottság által 1994 és 1998 közötti időszakra meghirdetett könyvtári munkaprogramba, azaz a